

ПРИНЦИП РІВНОСТІ В ҐЕНДЕРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Світова юридична практика демонструє нам, наскільки важливу роль відіграє принцип рівності в соціальному та державному житті сучасних демократичних країн. Він торкається усіх сфер суспільного життя, являє собою базову складову побудови правової та соціальної держави. Саме рівність прав та свобод кожної людини, не зважаючи на соціально-економічну складову, відрізняє сучасну цивілізацію від цивілізацій минулого і виводить її на новий соціально-правовий рівень, також вбираючий в себе засади гуманізму та справедливості.

Принцип рівності доволі багатоаспектний. Він означає відсутність будь-якої нерівності чи обмежень прав особи та громадянських свобод, а його реалізація передбачає існування справедливого суспільного устрою, в якому політико-правові реалії забезпечують максимальне дотримання прав особи [1, с. 22]. Одним із його проявів є рівність чоловіків і жінок, яку називають «принципом гендерної рівності». Гендерна рівність — складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміють сьогодні як рівну міру свободи всіх і кожного — чоловіків і жінок [2, с. 104].

Питання гендерної рівності набуло сьогодні актуальності і неабиякої цінності для права. Безпосередньо в Україні гендерні відносини ще не досягли такого рівня правового регулювання як у країнах Західної Європи та Південної Америки, але наша держава іде вірним шляхом, розробляючи свою законодавчу базу, а також формуючи певну доктринальну думку зусиллями таких вчених, як Н. Оніщенко, Т. Мельник, О. Руднева, Г. Христова, О. Дашковська та ін.

Шлях до міжнародного визнання принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків розпочався із руху на захист прав жінок. Питання про необхідність створення спеціального механізму захисту прав жінок вперше було поставлене на міжнародному рівні на початку ХХ століття [3, с. 15]. В середині того ж століття настає новий етап підвищення уваги з боку міжнародної спільноти до проблеми захисту прав жінок. У цей час ухвалюється ряд міжнародно-правових документів з різних сфер суспільного життя, які в межах цього дослідження становлять інтерес перш за все тому, що закріплюють принцип рівності жінок і чоловіків, базуються на визнанні рівності прав і можливостей жінок і чоловіків [3, с. 16]:

— у політичній сфері — Конвенція про політичні права жінок (1952); Конвенція про громадянство заміжньої жінки (1957);

— в економічній сфері — Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності (1951); Конвенція про охорону материнства (1952);

— в галузі освіти — Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960);

— у сімейних відносинах — Конвенція про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів (1962); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979).

Основу юридичного визнання та закріплення принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в нашій державі становить Конституція України, яка визначає ідеологію і політику держави щодо статусу жінок та чоловіків, можливостей їх впливу на економічні та політичні процеси, що відбуваються в суспільстві. Ст. 21 Основного Закону зазначає, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [4]. А ст. 24 зазначає, що «рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг...» тощо [4].

Крім конституційно закріпленої рівності всіх громадян України незалежно від статі, наша законодавча база вміщує в себе також і спеціальні нормативні акти щодо гендерної рівності та підтримки прав жінок. Серед них слід особливо відмітити ухвалений Верховною Радою Закон

України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Саме це законодавство регламентує основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, передбачає необхідність проведення гендерно-правової експертизи законодавства України, відображення органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, встановлює заборону дискримінації за ознакою статі. Цим законодавством визначаються повноваження Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; визначаються повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що і загальна маса законодавства, яке не має гендерної спеціалізації, проголошує рівність. Тобто, усі кодифіковані нормативні акти, закони, постанови та розпорядження, якщо і не зазначають безпосередньо, то апріорі базуються на засадах рівності, справедливості та гуманізму, включаючи й статеву рівність у всіх існуючих сферах життя.

Отже, сукупність вищезазначеної інформації, включаючи перелік міжнародних нормативних актів, а також законодавство національного масштабу, наявно демонструє рівень розвитку та захисту гендерних прав відносин як в усьому світі, так і в Україні безпосередньо. Виходячи з попередніх рядків, можна дійти до висновку, що гендерні відносини мають доволі широку правову базу, яка ні в якому разі не дискримінує положення жінок і, більше того, в правовому полі забезпечує їм стовідсоткову рівність із чоловіками.

Але і до сьогодні існують феміністичні рухи (в тому числі і в Україні), які продовжують у різні способи боротися за права жінок на світовій і національній аренах, хоч на перший погляд їх найголовніша мета була досягнута з наданням жінкам тих самих громадських прав, що вже мали чоловіки. Виникає доволі слушне питання про те, що ще намагаються вибороти ці організації та установи, адже в законодавстві, як це було визначено вище, закріплена переважна рівність між чоловіками та жінками.

Відповідь на це питання криється в загальновідомій юридичній проблемі щодо реалізації правових норм та тих ідей, які вони закріплюють. Тобто, зафіксовані у нормах положення мають певну силу де-юре, але де-факто вони залишаються виключно на папері, так і не знаходячи відтворення у реальному житті. Виявляється, недостатньо тільки закріпити юридично рівність між протилежними статями, а треба ще і впровадити цю рівність в життя суспільства, так би мовити, інтегрувати її у свідомість пересічного громадянина, позбавляючи його стереотипних уявлень про можливу соціальну нерівність жінок і чоловіків. Впровадження в життя суспільства ідеї гендерної рівності включає в себе сукупність методів та засобів, а саме:

- необхідність формування гендерної культури як компонента сучасної цивілізації; включення гендерного компонента в політичну культуру, наповнення гендерним змістом діяльності політичних партій і громадських об'єднань;

- забезпечення однакових для жінок і чоловіків суспільних статусів, умов реалізації прав людини, можливостей використання соціальних і економічних ресурсів, можливостей особистої участі в збагаченні національного, політичного, соціального, економічного розвитку;

- у сучасних умовах варто використовувати аналіз соціально-економічного становища жінок і чоловіків щодо їхнього місця та ролі в структурі населення, професійній підготовці, економічній активності, зайнятості у сфері оплати праці, ведення домашнього господарства, підприємницької діяльності, політичної активності;

- велике значення потрібно надавати правовому вихованню в контексті подолання гендерних стереотипів, гендерній освіті, використовувати всі наявні наукові засоби та способи для подолання дискримінаційних ознак в умовах сьогодні [1, с. 24]

– активізація діяльності громадських організацій, рухів із спонукання державних органів до проведення більш активної політики з питань забезпечення рівності прав чоловіків та жінок.

Як убачається, активний міжнародний та національний рух за гендерну рівність, головним чином, стосується проблем жінок і сформований був саме ними. Це є зрозумілим з огляду на попередній розвиток людської історії, що розвивалася переважно за чоловічим сценарієм, а отже, закономірно демонструвала дискримінацію жіночих початків у соціальному співжитті статей [5, с. 194].

Водночас не можна не звернути уваги на те, що активний захист прав жінок, який спостерігається сьогодні, певним чином порушує права чоловіків, а саме відомого гендерного принципу - заборони дискримінації за ознаками статі. Наприклад, вищезазначений Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» містить норми, що порушують принцип рівності між чоловіками та жінками. Так, у ст. 6 Закону йдеться про те, що не вважається дискримінацією за ознакою статі обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом, різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом [6]. Але на погляд авторів монографії «Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні», зазначені випадки є саме дискримінацією за ознакою статі. Якщо ж під гендерною рівністю розуміти рівність статусів, то тут очевидно є саме дискримінація статусів - військовозобов'язаних ті пенсіонерів, — і саме за ознакою статі.

Під рівними можливостями зазначений закон розуміє рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків, що зрозуміло із ст. 1. Чоловіки та жінки, з погляду природного права, мають рівні права вільно обирати собі рід занять, а тому закон про обов'язкову військову службу, з огляду на зазначений гендерний принцип рівних можливостей, повинен надати рівні умови для реалізації цього права чоловікам та жінкам, у тому числі щодо військової служби [5, с. 195].

Отже, введення для чоловіків обов'язку проходити військову службу, з погляду гендерної рівності, повинно супроводжуватись таким самим обов'язком і для жінок. Тим більше, що протилежне порушує їх аналогічне природне право вільно обирати собі рід занять у випадку добровільного обрання ними військової служби, у тому числі строкової.

Можна виробити контраргументацію з цього питання, звернувши увагу на те, що тут розглядаються обов'язки, а не безпосередньо права; але в даному випадку відіграє важливу роль той факт, що наявність певних прав породжує відповідні, кореспондуючі їм, обов'язки. Так, рівність прав для рівних суб'єктів права не може виключати рівності обов'язків, оскільки в іншому випадку значення принципу рівності нівелюються.

Проте, військова служба не являє собою єдині приклади дискримінації чоловіків. Так, згідно з чинним Кодексом законів про працю України забороняється застосування праці жінок на важких роботах, а також на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці. З огляду на сучасну тенденцію розвитку міжнародних норм у сфері трудових прав цю проблему пропонують розв'язувати інакше — шляхом заборони шкідливої для здоров'я праці рівною мірою і для жінок, і для чоловіків. Це зумовлено тим, що для здорової репродукції нації важливою є спадковість осіб обох статей, які беруть у ній участь, і подекуди здоров'я чоловіка відіграє важливішу роль.

Згідно з даними, які оголошувалися на парламентських слуханнях у 2007 р. з приводу забезпечення рівних прав та рівних можливостей чоловіків та жінок, в Україні середня тривалість життя чоловіків на 12 років менша, ніж жінок, і на 15 років менша, ніж у жінок в розвинених країнах. Чоловіки частіше зазнають трудового каліцтва та стають жертвами нещасних випадків. Вони гірше, ніж жінки, адаптуються до зміни соціального статусу і способу життя, що засвідчують дані гендерного аналізу суїциду. Ще гірше вони адаптуються до соціального життя в умовах кризових явищ, після певних скорочень, втрати частини заробітної платні. У таких випадках вельми посилюється загроза зловживання алкоголем, вживання наркотичних засобів, втрати репродуктивного здоров'я тощо. Очевидним є той факт, що держава та суспільство в цілому із недостатньою увагою ставляться до охорони здоров'я чоловіків та до профілактики негативних явищ [7, с. 27].

Отже, слід зазначити, що в нашій правовій базі присутня певна асиметричність у рівні захисту прав чоловіків порівняно з правами жінок. Більше того, якщо в правовому полі жінки керуються спеціальним законодавством, яке окрім рівності з чоловіками, регламентує ще і специфічні

аспекти життєдіяльності жінок, то чоловіки піддають дискримінації, яка зафіксована в вищезазначених нормативних актах гендерного характеру. Тобто, фактично, дискримінація чоловіків як статі зазначена у законі, що має відповідну юридичну силу і є чинним на даний момент.

Виходить, що через боротьбу за права жінок суспільство і держава, намагаючись слідувати демократичній політиці західних країн та вибудувати правову державу, забули про чоловіків та їх правовий захист. Продовження такої політики фактично призведе до депопуляції та асиміляції українського етносу серед інших народів, які характеризуються більшою організованістю в питаннях збереження свого генофонду.

Як висновок слід зазначити, що Україна має доволі широку правову базу, яка регламентує усі питання гендерної рівності; але законодавчої фіксації принципу рівності між чоловіками та жінками недостатньо для того, щоб впровадити його в життя: наша держава повинна вжити сукупність соціально-правових заходів задля того, щоб суспільство відійшло від сформованих стереотипів і остаточно зрівняло в правах чоловіка та жінку. З іншого ж боку влада не повинна оминати своєю увагою і чоловічу половину населення, скорегував дискримінуючі норми в законодавстві і створив цілу базу спеціального законодавства з приводу прав чоловіків.

Таким чином, питання гендерної рівності чоловіків та жінок — це питання суспільного та правового розвитку країни, рівня демократії на її теренах і навіть національної безпеки усєї держави; від оптимального вирішення питання гендерної рівності залежить майбутнє України.

Використана література:

1. *Онiщенко Н.* Правові аспекти гендерної політики в умовах подолання кризових явищ / Н. Онiщенко, О. Львова, Л. Макаренко // Віче. — 2009. — № 9. — С. 22-24.
2. *Руднева О.* Гендерна рівність як принцип законодавства України / О. Руднева // Право України. — 2002. — № 4. — С. 103-108.
3. *Христова Г. О.* Основи гендерно-правового аналізу законодавства України / Г. О. Христова. — Харків: Райдер, 2008. — 108 с.
4. *Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-В.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. *Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні: [монографія] / [кол. авторів]; [за заг. ред. Н. М. Онiщенко, Н. М. Пархоменко].* — К.: Вид-во «Юридична думка», 2010. — 352 с.
6. *Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV* // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
7. *Онiщенко Н.* Гендерні дослідження в сучасному суспільстві: проблеми, реалії, перспективи / Н. Онiщенко, С. Береза, Л. Макаренко // Віче. — 2009. — № 17. — С. 25–28.

Гольцов І. С. Принцип рівності у гендерних відносинах.

Автор статті досліджує принцип рівності в гендерних відносинах; розглядає міжнародну і національну нормативні бази, спрямовані на регуляцію відносин статей, приділяє увагу проблемам реалізації права в сфері взаємин чоловіків і жінок, а також торкається питань дискримінації.

Ключові слова: гендерна рівність, дискримінація, права жінок, права чоловіків.

Гольцов И. С. Принцип равенства в гендерных взаимоотношениях.

Автор статьи исследует принцип равенства в гендерных взаимоотношениях; рассматривает международную и национальную нормативные базы, направленные на регуляцию отношений полов, уделяет внимание проблемам реализации права в сфере взаимоотношений мужчин и женщин, а так же касается вопросов дискриминации.

Ключевые слова: гендерное равенство, дискриминация, права женщин, права мужчин.

Goltsov I. The Equality Principle of Gender Relations.

The equality principle plays an important role in interaction between people. Specially it faced at modern democratic society. The principle of equality laid down in the construction of the rule of law. It is the highest value of any civilization. The equality principle holds an important place in gender relations.

At the beginning of last century women began to fight for their rights. Currently the world has a whole array of legislation dedicated to the regulation of the legal status of women. This legislation provides equality in all spheres of social life and eliminates discrimination against women. In addition, the Ukrainian law also has a considerable number of special rules of law which govern the relationships between women and men, regulate gender policy, nevertheless, the movement for women's rights still exist. Under certain circumstances the question arises: what are these movements? (If their ultimate goal is already achieved: women and men are equal in rights).

The author of this article analyzes the situation at legislation of Ukraine and its implementation in real life. Describes the current attempts to discriminate against women and discrimination against men and tells about the difference between these discriminations.

Key words: gender equality, discrimination, women's rights, rights of men.